

PŘÍSTUP A SLUŽBY PRO TĚLESNĚ A SMYSLOVĚ POSTIŽENÉ OBČANY A PRO LIDI S PORUCHAMI ZRAKU A ČTENÍ

SOUHRN

TÉMATICKÉ VYMEZENÍ

Tato kapitola se zabývá problematikou přístupu k informacím, které jsou poskytovány prostřednictvím veřejných knihoven občanům se zdravotním postižením, které omezuje jejich schopnost využívat zařízení knihoven jež slouží široké veřejnosti. Týká se rovněž občanů, kteří jsou dočasně zdravotně postižení, např. důsledkem úrazu stejně tak jako těch, kteří jsou znevýhodnění věkem /staří lidé/.

POLITICKÉ SOUVISLOSTI

Zpřístupnění služeb zdravotně postiženým občanům je jedním z hlavních cílů digitalizace. Nové technologie /IST/ jsou pro občany se zdravotním postižením zvláště výhodné, protože jim mohou napomoci při překonávání jejich zdravotního postižení. Nicméně využití této možnosti je podmíněno splněním těchto základních podmínek: odstraněním technických bariér pro využití informačně technického zařízení, existenci podpůrné technologie, softwaru a odpovídající struktury webové stránky.

Odborné studie z této oblasti zdůrazňují naléhavost odstraňování nedostatků pro zdravotně postižené. Pronikání počítačů a internetu do skupin občanů s zdravotně postižením je mnohem pomalejší a využití on-line služeb méně intenzivní než u ostatních skupin uživatelů. Nebyl zatím dostatek času na harmonizaci relevantních politických opatření na úrovni jednotlivých států v Evropě; je však nutno se na tento problém zaměřit, i když směrnice WAI /Web Accessibility Initiative – Iniciativa pro usnadnění přístupu na webové stránky/ poskytuje orientační návod jak měřit dodržování obecně přijatelných principů pro přístup k webovým stránkám.

Ve velké většině veřejných knihoven je poskytování přístupu a služeb zdravotně postiženým občanům naprosto nevyhovující. Zdravotně postižení občané nebudou využívat služeb veřejné knihovny dokud jim nebude poskytnut odpovídající fyzický a intelektuální přístup.

DOPORUČENÍ PRO ÚSPĚŠNOU PRAXI

Služby poskytované veřejnými knihovnami, jejich dostupnost a vhodnost pro zdravotně postižené občany, mohou být rozděleny do tří hlavních okruhů:

- fyzický /bezbariérový/ přístup / do budov, k výpůjčním pultům, pracovištím, čítárnám, regálům atd./;
- intelektuální přístup / v souladu s informačními potřebami, včetně dostupnosti alternativních formátů dokumentů, přizpůsobená pracoviště a speciální software/;
- školení pro personál knihovny, zaměřená na služby a požadavky zdravotně postižených občanů.

Většina problémů se nicméně týká bezbariérových přístupů a školení personálu a jsou stejnou měrou platná a důležitá i pro muzea i archivy.

Zdravotně postižení občané by měli být začleněni jako plnohodnotní uživatelé služeb na základě realizace relevantních opatření a konstrukčních úprav; měli by mít rovnocenný přístup k oběma typům služeb – jak k základním, tak nadstandardním informačním službám; měla by jim být umožněna fyzická dostupnost služeb a jejich nezávislé využívání bez přidavných mezipřechů.

ÚKOLY PRO BUDOUCNOST

Rozšiřování digitalizace se stává společenskou nutností, která však nezaručuje občanům nižších společenských tříd „informačně chudých“ odpovídající zpřístupnění elektronických informačních zdrojů, jež jsou určeny celé společnosti; to bude jednou z hlavních odpovědností a apelů na činnost veřejných knihoven v příštím desetiletí.

S ohledem na potenciální zdravotně postižené uživatele, je pro veřejné knihovny podstatné, zůstat konkurenceschopnými; protože se věk evropské populace zvyšuje, bude se zvyšovat i počet lidí s poruchami zraku nebo s jinými zdravotně postiženími. Veřejné knihovny v Evropě se přibližují k riziku nárůstu 10% Evropanů jako potenciálně zdravotně postižených uživatelů, proto musí být učiněny specifické kroky.

TÉMATICKÉ VYMEZENÍ

Problematika zahrnuje tyto okruhy:

Fyzický přístup /bezbariérový/

Intelektuální přístup

Speciální zařízení

Školení personálu

Spolupráce

POLITICKÉ SOUVISLOSTI

Tato kapitola se zabývá problematikou týkající se přístupu k informacím, které jsou poskytovány veřejnými knihovnami občanům se zdravotním postižením, jež omezuje jejich schopnost využívat zařízení knihoven, které je k dispozici široké veřejnosti. Týká se rovněž občanů, kteří jsou dočasně zdravotně postiženi, např. důsledkem úrazu stejně jako těch, kteří jsou znevýhodněni věkem /staří lidé/.

Termín fyzické zdravotně postižení vypovídá o snížení pohyblivosti, hybnosti, rovnováhy, vitality a/nebo výšky. Porucha smyslového vnímání znamená snížení schopnosti vidění a/nebo slyšení. Termín porucha zraku a čtení se vztahuje také na vizuálně, mentálně a fyzicky zdravotně postižené, stejně jako dyslektické osoby, které mají těžkosti se čtením běžného tisku.

Zpřístupnění služeb zdravotně postiženým občanům je jedním z hlavních cílů digitalizace. Nové technologie – dosl. technologie informační společnosti / dále IST/ jsou pro občany s zdravotně postižením zvláště výhodné , protože jim mohou napomoci při překonávání jejich zdravotně postižení.

Využití této možnosti je však podmíněno splněním těchto základních podmínek: odstraněním technických bariér pro využití informačně technického zařízení, existencí podpůrné technologie, softwaru a odpovídající struktury webové stránky.

Nejsou-li tyto základní podmínky splněny, nedovoluje-li lidem jejich zdravotně postižení využít podpůrné technologie nebo neumožňuje-li jim jejich vnímavost využití nově zaváděných zařízení či obsahu webové strany, tato možnost nemusí být využita.

Odborné studie z této oblasti zpracované v některých členských státech EU /např. Švédsko, Portugalsko/ zdůrazňují nutnost vytrvalosti v úsilí při odstraňování bariér pro zdravotně postižené. Pronikání počítačů a internetu je značně pomalejší do skupin občanů se zdravotním postižením a také využití on-line služeb je méně intenzivní než u ostatních skupin uživatelů. Nebyl dostatek času na harmonizaci relevantních politických opatření v Evropě, mezi něž patří tyto důležité problémy / regionální, národní a mezinárodní dokumenty a směrnice, viz Příloha/ . Nicméně je zde již řada iniciativ předkládajících nabídky specifických on-line služeb zdravotně postiženým občanům, podněty pro rozšiřování nových pracovních příležitostí v oblasti nových technologií, možnosti školení stejně jako podpory projektů , jež se zabývají veřejným i soukromým přístupem ke zdrojům založeným na využívání nových informačních technologií.

Přístup k internetovým stránkám a jejich obsahu mj. poukazuje na různorodost problémů pro osoby s fyzickými, smyslovými nebo rozpoznávacími vadami. Např. struktura webové stránky nemusí být kompatibilní s obrazovkou čtenářů nebo jinými podpůrnými technologiemi, které poskytují příliš komplexní multimedialní prezentace nebo obtížně srozumitelné stránky určité organizace. Veřejně přístupné webové stránky by měly vést k poskytování služeb formou, která bude přístupná a efektivně využitelná všemi uživateli. Toto je základní podmínka, například pro elektronickou komunikaci všech občanů přímo se státními úřady /e-government/.

Mnoho členských států bylo v tomto směru aktivních, nicméně směrnice WAI /Web Accessibility Initiative – Iniciativa pro přístupnost webu/ poskytují postup jak měřit dodržování obecně přijatelných principů pro takový přístup. Tyto směrnice/ guidelines /rozvíjené Konsorciem World Wide Web s finanční podporou Evropské komise, jsou de facto určující jako globální standard pro design přístupné webové stránky.

Služby poskytované veřejnými knihovnami, jejich přístupnost a vhodnost pro zdravotně postižené občany, mohou být rozděleny do 3 hlavních oblastí:

- fyzický /bezbariérový/ přístup do budov, k obsluze, na pracoviště, do čítáren, k regálům atd./;
- intelektuální přístup / k obsahu informačních zdrojů, včetně dostupnosti alternativních forem dokumentů, přizpůsobených pracovišť a speciálního softwaru/;
- školení personálu knihovny k zajišťování potřeb zdravotně postižených občanů.

Většina problémů týkajících se fyzického /bezbariérového/ přístupu a školení personálu platí rovněž pro muzea a galerie. Avšak pokud jde o intelektuální přístup, problémy a možná i řešení v muzeích a archívech jsou poněkud odlišná od těch, jež platí pro veřejné knihovny a nejsou předmětem těchto doporučení.

Ve velké většině veřejných knihoven je zajištění přístupu a služeb zdravotně postiženým občanům skutečně nedostatečné. Často se to zdůvodňuje poukazem na nepodstatné množství zdravotně postižených uživatelů, kteří jejich služeb využívají. Zdravotně postižení uživatelé však nebudou využívat služeb knihoven dříve než bude zajištěn fyzický /bezbariérový/ a intelektuální přístup. Veřejné knihovny budou muset spíše konat než čekat na zpětnou vazbu.

DOPORUČENÍ PRO ÚSPĚŠNOU PRAXI

Potřeba zlepšení

Protože role knihoven je skutečně směřována k jejich společenské odpovědnosti, knihovny budou svou úlohu plnit optimálně pouze tehdy, když za pomoci technického vybavení, které budou mít k dispozici, integrují zdravotně postižené občany do společnosti.

S ohledem na potenciální uživatele se zdravotním postižením, je pro veřejné knihovny podstatné, zůstat konkurenceschopnými: protože se věk evropské populace zvyšuje, bude se zvyšovat i počet lidí s poruchami zraku nebo s jinými zdravotně postiženými. Veřejné knihovny v Evropě se přibližují k riziku nárůstu 10% Evropanů jako potenciálních zdravotně postižených /odhad procenta zdravotně postižených v Evropě/, proto musí být učiněny specifické kroky.

Oblasti, v nichž je nutno zlepšení realizovat

- 1) fyzický / bezbariérový / přístup by měl být umožněn všem občanům, počínaje těmi, kteří /dočasně/ mají sníženou schopnost chodit nebo se orientovat a konče těmi, kteří musejí používat invalidní vozík.
- 2) knihovny musejí být schopny garantovat intelektuální přístup k dokumentům v alternativních formátech nebo poskytnutím speciálního technického zařízení, tak aby tištěné publikace byly dostupné občanům s vizuálními poruchami nebo poruchami čtení a těm, kteří mají potíže s učením /dyslektici/.
- 3) u personálu musí být neustále prohlubovány znalosti a kultivována vnímavost a porozumění k potřebám zdravotně postižených. Školení o psychických zvláštěnostech zdravotně postižených by mělo být integrální součástí základního vzdělávání knihovníků a mělo by také tvořit součást postgraduálního vzdělávání.

Přístup a služby veřejných knihoven by měly být založeny na třech základních principech: univerzálnost, rovnost a nezávislost. „Zdravotně postižení lidé, by měli být integrováni do společnosti jako plnohodnotní uživatelé služeb na základě odpovídající strategie a provedených konstrukčních úprav, měli by mít rovný přístup ke všem službám, jak k základním, tak i nadstandardním, měli by být schopni samostatného přístupu a nezávislého využívání služeb, bez prostředníka. Manažeři, kteří zklamou v odpovědi na tuto výzvu, mohou skutečně vyřadit zdravotně postižené občany z užívání knihovny a informačních služeb“. Library Service Policy and Management Prof. Andrew Mc Donald
<http://www.nbulk.org/bpm/6.1>

Pro tyto tři oblasti uvedené v části „Užitečné informace...“ to znamená:

Fyzický /bezbariérový/ přístup

Ačkoli, v mnoha případech je odstranění všech překážek souvisejících s konstrukcí a stavbou budovy obtížné, pokud ne nemožné, podstatné je, že by mělo být provedeno všude tam, kde to lze „snadno realizovat“. V těchto případech je nutno zajistit:

- vstupy s vhodným jednoduchým otevíráním nebo automatické dveře / doporučují se dveře šířky 900mm/,

- venkovní a vnitřní nájezdové rampy v budovách, v případě schodišť: ne otevřená schodiště, ale se zábradlím po obou stranách; ideálně: výtahy;
- bezbariérové vstupní haly /žádné předložky nebo nábytek/;
- barevné kontrasty na kobercích a na stěnách / mohou také působit ve funkci výstražných značek upozorňujících na blízké schodiště a dveře/;
- účinné osvětlení;
- přístupné stoly, počítačové stanice a veřejné obslužné pulty /výška a šířka stolu, místo na otočení /vozíčku/, ergonomické židle, osvětlení/;
- přístupná veřejná zařízení jako jsou toalety a veřejný telefon;
- regály: ideálně by měly mít výšku mezi 750-2000mm od úrovně podlahy;
- značení: jednoduchý typ písma /Helvetica, Arial, Univers/ na nápisech a na webových stránkách;
- přístupné parkování;
- vizuální alarm systém pro neslyšící.

Jsou-li nabízeny služby do domácností, měly by být poskytovány ve stejné kvalitě (pokud jde o přístup k informacím), jako služby nabízené v knihovně a skýtat stejné možnosti rezervací nebo žádostí pokud jde o dodávání dokumentů. Laptop může být použit pro vyhledávání v katalogích a mobilní telefon může zajistit rychlou odpověď na požadavek.

Uskutečnitelnost a aspekt nákladů při realizaci těchto opatření budou velmi záviset na stávající infrastruktuře a finančních zdrojích v souvislosti s počtem, složením a rozmístěním potenciálních uživatelů, kterým mají přinést prospěch. V rámci této kapitoly není možné poskytnout úplný přehled.

Intelektuální přístup

Přístup by měl být usnadněn širokým spektrem úrovní, které vyžadují technická i lidská řešení. Alternativní formáty dokumentů včetně využití Braillova písma, široká nabídka audio kazet a digitálních médií jsou součástí řešení /pro detailní popis viz Alternative Format Materials - Alternativní formáty dokumentů - P Craddock a Wallace M-
<http://www.nlbuk.org/bpm/chapter8.html>. I když je procento ze všech publikovaných děl vydaných v alternativních formátech ještě žalostně nízké (mezi 2-5% v nejrozvinutějších zemích), právě stálý rozvoj digitalizace otevírá možnosti pro jejich intenzivnější využívání.

S pomocí speciálního zařízení /viz níže/, mohou být digitální dokumenty / např. elektronické knihy – *e-books*/ přístupné a převoditelné do struktur (jako např. Braillovo nebo velké písmo) šitých na míru individuálním čtenářským potřebám. Digitalizace také umožňuje knihovnám vyhledávat, převádět data a znovu vydávat dokumenty ve speciálních formátech. Mělo by být poznamenáno, že Směrnice Evropského parlamentu o autorském právu / EC Copyright Directive 2001/29/EC –
<http://www.eurorights.org/eudmca/CopyrightDirective.html> by měla vést k důležité legislativní úpravě směřující ke zlepšení vydávání alternativních formátů dokumentů, které by byly přístupné zdravotně postiženým.

Speciální zařízení požadovaná ke zpřístupnění digitálních dokumentů

Pro počítačový přístup hlavně:

- přizpůsobení klávesnic;
- alternativní klávesnice;
- alternativní myš;
- hlasový vstup;
- podpůrný technologický software.

Pro občany, kteří jsou nevidomí nebo jsou slabozrací /mnohá z těchto řešení jsou také vhodná pro dyslektiky nebo pro lidi s poruchami učení/.

- dokumenty nahrané na mg. pásce;
- obrazovky chráněné proti odlesku a s velkou rozlišovací schopností, velkoobrazovkové monitory,
- systém voleb, který umožňuje, že uživatel si sám volí velikost, kontrast a barvy;
- zařízení, která zvětšují tištěné dokumenty;
- software na čtení obrazovky ;
- zařízení na zvukové snímání obrazovky;

- optické rozlišovací systémy / skenovaný text poskytující schopnost zpětného čtení/;
- software pro překlad do Braillova písma;
- hardware a software, který umožňuje vstup Braillova písma přímo do počítače.

Podrobný popis jednotlivých položek a cenových ukazatelů viz <http://www.abilityhub.com/> nebo http://www.abledata.com/Site_2/search.htm Veřejným knihovnám mohou radit a poskytovat konzultace národní knihovny pro nevidomé / v ČR Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E. Macana – pozn. překl./ podle preference nebo podpory technického zařízení a softwaru v příslušném státě.

Každá knihovna, která vlastní a zpracovává digitální dokumenty a/nebo poskytuje informace on-line /např. katalogy, základní uživatelské informace/ by si měla uvědomit životní důležitost přístupnosti webových stránek. To znamená, že kdokoli použije jakýkoliv druh technologie k prohlížení webové stránky, musí být schopen komplexně porozumět informacím, jež poskytuje a mít možnost interaktivního přístupu v plném rozsahu. Nepřístupné webové stránky nepředstavují složitý problém pouze pro občany s určitým zdravotně postižením, zejména pro slabozraké, ale také pro ty, kteří používají prohlížeče založené na textu, lidi se slabým modemovým spojením a ty bez zvukově-vizuálních aplikací. Dobrým nástrojem pro kontrolu stupně přístupnosti individuálních webových stránek je rychlý a spolehlivý „Bobby“.

Školení personálu knihovny

Veškerý personál, bez ohledu na pracovní zařazení, by měl být ohleduplný a měl by mít základní znalosti:

- různých forem zdravotního postižení;
- překážek, které v různých podmínkách ovlivňují možnost využití služeb, prostor a prostředí projektovaného původně pro veškerou populaci.

Speciální školení by mělo být poskytováno jako nedílná součást základních vzdělávacích programů pro knihovníky a také formou opakujících se modulů školení personálu s tím, že by bylo zaměřeno na interaktivní spolupráci se zdravotně postiženými /se zbytky zraku, nevidomými nebo nevidomými a neslyšícími/, na etiketu, užívání patřičného jazyka a popis technik v případě zrakově zdravotně postižených uživatelů. Velkou výhodou by mohla být znalost alternativních forem komunikace, jako je např. znakové řeči.

Spolupráce: veřejné knihovny plánující některá z výše zmíněných zlepšení, by měly zvážit těsnější spolupráci s místními specializovanými institucemi /sdružení pro zdravotně postižené občany, speciální školy, pečovatelská centra, specializované zájmové skupiny atd./ v nichž by mohly získat cenné odborné rady týkající se existujících a vnímaných fyzických a intelektuálních bariér, vhodné komunikace, citlivosti vůči zdravotně postiženým atd. Kromě toho by sdílení prostoru, zdrojů a personálu s ostatními podobnými institucemi, mělo být možností k uskutečňování společných projektů, které není možno realizovat izolovaně jednou institucí.

Propagace: Vzhledem k tomu, že cílem je přivést zdravotně postižené občany do knihovny, jakékoliv zlepšení v přístupu a ve službách nebo dalších aktivitách, které jsou organizovány, by mělo být oznámeno např. v místním tisku, knihovnickém tisku a rovněž výše zmíněným odborným institucím a organizacím. Další informace viz *Design and adaptation of Libraries and Services* Dr. Gillian Burrington.

Počáteční kroky

Aby bylo možno stanovit stupeň obecného povědomí o informačních potřebách zdravotně postižených a současném zlepšení přístupu a služeb v evropských veřejných knihovnách, byl v rámci projektu PULMAN proveden průzkum v knihovnách ve 12 různých státech. S výjimkou omezeného počtu knihoven, kde byly již odpovídající projekty připraveny, dostupnost a služby pro zdravotně postižené občany stále chybí.

Vzhledem k tomu, že asi 10% Evropanů všech věkových skupin je zdravotně postižených a z toho pouze průměrně 1% představuje uživatele služeb knihoven / celkový průměr ze všech provedených průzkumů/ je jasné, že veřejné knihovny v Evropě ještě neplní funkci společensky odpovědných institucí pokud jde o poskytování odpovídajícího přístupu a služeb zdravotně postiženým občanům.

Pro zajímavost: ve všech knihovnách, ve kterých zavedli speciální služby pro zdravotně postižené občany, se procento uživatelů z řad zdravotně postižených uživatelů zvýšilo; v některých institucích, jako je Okresní knihovna Pazardzik /Bulharko/ o více než 600% během 4 let!

Fyzický přístup

Většina veřejných knihoven, která se zúčastnila průzkumu, zlepšila v nedávné době přístup do knihoven a dostupnost služeb v budovách. V mnoha případech to znamenalo, že byly odstraněny staré nemoderní otáčivé dveře nebo byly instalovány výtahy. Všichni respondenti jsou si vědomi toho, že fyzické bariéry zůstávají. Většina respondentů se zmiňovala o tom, že police jsou příliš vysoko nebo příliš nízko.

Pozoruhodný přístup k získání relevantních informací v rámci kooperace pochází z veřejných knihoven v Nijmegenu a Osse /Nizozemí/. Jejich nové budovy byly navrženy za přispění Werkgroep Integratie Gehandicaptten / Asociace pro integraci zdravotně postižených/ a Stichting Integratie Gehandicaptten v Maatschapij / Nadace pro společenskou integraci zdravotně postižených/.

Intelektuální přístup

Ve většině veřejných knihoven je dostupnost dokumentů pro občany se zrakovým zdravotně postižením nebo poruchami čtení a učení, a také pro ty, kteří jsou zdravotně postižení motoricky v současné době velmi omezena. Následkem toho, že jde o poměrně malou cílovou skupinu a vydavatelské ceny jsou vysoké, alternativní formáty dokumentů jsou ve většině zemí zpřístupněny a šířeny pouze v rámci centralizovaných vydavatelských systémů. Několik veřejných knihoven přece však poskytuje omezený výběr dokumentů s velkými písmeny, zvukové knihy, knihy v Braillově písmu nebo má přizpůsobená pracoviště. Některé knihovny se dokonce mohou pochlubit šikovností a kreativitou při překlenování těchto nedostatků /viz Odkazy na webové stránky - Links/ .

I když je většina realizovaných projektů snadno aplikovatelná na knihovny v jiných regionech a zemích, je třeba poznamenat, že digitalizace hraje v podobných iniciativách stále významnější roli.

Školení personálu

Průzkum ukázal, že u většiny knihoven (s výjimkou těch, kde byly nebo jsou realizovány specifické projekty) jde o okrajovou záležitost. Málo knihovníků ovládá prostředky alternativní komunikace, jako je např. znaková řeč. To se týká i univerzit, vysokých škol, a institutů knihovnického vzdělání a ve většině zemí se nenabízejí speciální moduly zaměřené na problematiku zdravotně postižených / s výjimkou Maďarska/. Dosud je stále mnoho knihoven, jež vykazují, že personál má problémy při obsluze invalidních občanů, hlavně pokud jde o formy komunikace /zejména s neslyšícími nebo mentálně zdravotně postiženými/ a velmi obtížně nalézají časové rezervy pro asistenci vozičkářům nebo nevidomým.

Dánská knihovna pro nevidomé /The Danish Library for the Blind-DBB/ realizovala projekt, o kterém stojí za to se zmínit, protože je vhodný i pro veřejné knihovny. Skládá se z pěti půldenních školicích modulů, na které knihovna zvala lékaře, specialisty, sociální pracovníky a skupiny uživatelů s různými druhy zdravotního postižení. Všichni účastníci diskutovali o úkolech a potřebách, přáních a zájmech a praktických a lidských požadavcích, jejichž řešení je velmi potřebné.

Závěrem je třeba se zmínit ještě o jedné iniciativě: Bristolská univerzita /Velká Británie/ společně s několika partnery, plánuje vytvoření videodokumentu, který se bude zabývat širokým spektrem různých druhů zdravotního postižení a působit na zlepšení informovanosti personálu knihoven v tomto směru.

ÚKOLY PRO BUDOUCNOST

Snahy zlepšit dostupnost pomocí IST a obsah webových stránek pro zdravotně postižené by měly být urychleny realizací eEvropských aktivit, které se týkají přijetí směrnic Web Accessibility Initiative /WAI Guidelines - Iniciativa pro zpřístupnění webových stránek/, ve shodě s legislativou o pravidlech eZpřístupnění, s kompetencemi PC sítí „Projekty pro všechny“ a ve spojitosti s učebními osnovami a publikací Design-for-all Standards /Projekt pro všechny - standardy/.

Služby pro zdravotně postižené občany by měly být poskytovány v kontextu široké účasti, rovných příležitostí, celoživotního vzdělávání a zaměřeny na potřeby obce. Odpovídající služby budou také rozhodující pro budoucí konkurenceschopnost knihoven, protože se předpokládá nárůst počtu potenciálních uživatelů knihoven s problémy hybnosti, zraku a sluchu i v souvislosti se stárnutím evropské populace. Plánování musí zahrnovat tento rostoucí požadavek na dostupné vybavení a služby.

Fyzický přístup

I když veřejné knihovny v maximální míře zajistí snadný přístup do budov a uvnitř budov, nebude stále možné vyřešit všechny problémy a tak se mohou objevit i protikladné požadavky. Základním faktorem v usnadnění fyzického přístupu proto bude, aby personál na všech úrovních a v dostatečném časovém intervalu poskytl veškerou pomoc, kdykoliv bude potřebná.

Intelektuální přístup

Výzkum uskutečněný Univerzitou v Loughborough /Velká Británie/ ukázal že průměrně 23% zrakově zdravotně postižených lidí ve Velké Británii používá počítače k vyhledávání informací. Procento zastoupení uživatelů PC v mladších věkových skupinách je rozhodně vyšší /98% z nich je pod hranicí 25 let věku a 53% z nich je mezi 25 a 64 roky /. Po celé Evropě by se měl očekávat rychlý nárůst průměrného uživatelského procenta a zaměřit se na něj.

Prudké zvyšování počtu „počítačově gramotných“ zdravotně postižených osob /zejména s poruchami zraku/ by mělo vést k daleko rychlejšímu investování do digitalizace. Protože skenované materiály mohou být převedeny pomocí speciálního zařízení do formátů, které jsou nejlépe vhodné pro potřeby zdravotně postižených /velké písmo, Braillovo písmo, audio nahrávky atd./, digitalizace by také částečně zmírila naléhavé potřeby knihoven na skladovací prostory a zajistila by investování do zásobování alternativními formátovými materiály.

Nárůst elektronicky zpracovaných informací nese s sebou další náročný úkol. Je tu nebezpečí, že zdravotně postižení lidé, lidé, kteří užívají textové prohlížeče, lidé se slabým modemovým připojením a lidé bez zvukových a vizuálních výstupů se stanou sociálně slabší třídou, protože jsou vyloučeni z přístupu k informacím a učení. Je to paradox, zvláště tam, kde se to týká lidí se speciálními potřebami, protože „technologie jim mohou ulehčit jejich společenskou integraci“ /Erkki Liihanen, člen evropské komise, *The Future of the eEurope Action Plan*, únor 2000/. S nástupem digitální integrace, která je „společenským imperativem a službou pro veřejné blaho“, se stane zamezení rozvoji sociálně slabších tříd „informačně chudých“, poskytováním adekvátního přístupu k elektronickým informacím všem členům společnosti, jednou z hlavních odpovědností a náročným úkolem veřejných knihoven v příštím desetiletí.

Školení personálu

Mají-li veřejné knihovny zůstat konkurenceschopnými, bude kultivace povědomí o potřebách zdravotně postižených občanů životně důležitá. Tato odpovědnost je věcí všech institucí zaangażovaných na tvorbě základních vzdělávacích programů pro knihovníky, jakož i samotných veřejných knihoven. S výhledem na zvyšující se důležitost počítačových technologií, by mělo být poskytováno pravidelné školení personálu týkající se všech /podpůrných/ zařízení. Nebude-li je totiž umět používat, bude pravděpodobně neochotný poskytnout pomoc uživatelům a podporovat jejich zavádění.

Další otázky

Dokonce i v knihovnách, kde nedostatek finančních prostředků brání důležitým stavebním nebo technickým úpravám, je zlepšení možné. Hodnocení stávající fyzické přístupnosti a zpracování návrhů přímo zaměřených na zlepšení je možno provést ve spolupráci s asociacemi pro zdravotně postižené občany, pečovatelskými středisky nebo speciálními školami. Činnosti Regionální knihovny ve Varně a veřejné knihovny v Kolumbii jsou výbornými příklady bezplatných speciálních doručovatelských služeb v termínu intelektuálního přístupu. První kroky kupředu k vytváření povědomí o potřebách zdravotně postižených občanů bez nákladů by měly být uskutečněny podle následujícího DBB příkladu školení personálu.

Důležitým faktem je že knihovny, které jsou fyzicky dostupné a ohleduplné k potřebám zdravotně postižených, jsou také využitelnější a dostupnější ostatním uživatelům .

ODKAZY NA WEBOVÉ STRÁNKY

Kritéria pro zařazení webových stran byla dána mírou zlepšení ke kterým došlo v oblasti fyzické a intelektuální dostupnosti, objemu poskytovaných školení personálu a schopnosti

předávat informace, zkušenosti a závěry z projektů jiným knihovnám. Odkazy byly poskytnuty tam, kde byly dostupné.

Bulharsko

Okresní knihovna Pazardzik

V souvislosti s projektem „Středisko knihovnických a informačních služeb pro zdravotně postižené občany“ zaměřeným zejména na zdravotně postižené občany který byl zahájen v roce 1995, poskytuje knihovna snadnou fyzickou dostupnost, přístupné katalogy, přizpůsobená pracoviště, zvukové knihy a bezplatné internetové spojení. Devět knihovníků z úseku speciálních služeb se zúčastnilo mimořádného školení. Od roku 1995 se počet zdravotně postižených zákazníků zvýšil šestkrát.

Regionální knihovna Varna

Činnost spolu s Národním centrem pro sociální rehabilitaci a s Centrem pro hendikepované ve Varně je zaměřena hlavně na organizaci donášky knih, literárních večerů a besed s básníky a spisovateli pro občany s mnoha různými druhy zdravotně postižení.

<http://www.libvar.bg/>

Kolumbie

Půjč nám své oči

Veřejná knihovna byla iniciátorem projektu, do nějž se zapojilo 170 lidí, kteří četli jako dobrovolníci pro lidi s poruchami zraku.

Dánsko

Veřejná knihovna Ringsted

Knihovna v Ringstedu poskytuje pro mladé, staré a zrakově zdravotně postižené občany speciální prostor s počítači a přístupem na internet. Přizpůsobená pracoviště jsou vhodná pro vyšší věkové skupiny lidí /senioři/. Knihovna má také skladovací prostory s alternativními materiály. Všechn personál byl proškolen v uspokojování potřeb zdravotně postižených občanů, školení bylo součástí projektu nazvaného „Internet pro všechny“ a probíhalo v roce 2001.

<http://www.ringstedbib.dk/>

Francie

Veřejná knihovna Bordeaux

Plně přístupný „Espace Didérot“ se skládá ze 4 kabelek se čtecím zařízením, se zvětšovací obrazovkou, skenery, speciálním softwarem, zvukovou syntézou a individuálně nastavitelným osvětlením. Také jsou poskytovány alternativní formáty dokumentů. Personál je pravidelně školen a jeden zaměstnanec ovládá znakovou řeč. Knihovna v Bordeaux působí jako poradenské centrum v této oblasti pro ostatní veřejné knihovny v zemi.

Řecko

Makedonská univerzitní knihovna, Thessaloniki

Intelektuální dostupnost je garantována transkripcí celého studijního fondu do digitální podoby a poskytováním přizpůsobeného pracoviště /čtecí obrazovky, mluvené syntézy,

Braillovo písmo na obrazovce i tištěné, zvětšovací obrazovky, skenery/ včetně přístupu k webové stráně . Všichni zaměstnanci byli proškoleni na dvou seminářích (vnímavost/ senzitivnost) a absolvovali výcvik na speciálních zařízeních přizpůsobených potřebám zdravotně zdravotně postižených.

<http://www.lib.uom.gr/english/index.html>

Maďarsko

Oblastní knihovna Ference Veserghyho, Szolnok

Od roku 1998 knihovna získala 1000 zvukových knih, má katalog v Braillově písmu, orientační plán knihovny v Braillově písmu, internetový přístup a počítač na převod textu do mluveného slova. Školení pro knihovníky je organizováno včetně speciálních služeb a zaměstnanci knihovny a knihovníci ovládají znakovou řeč. Přístup je vhodný pro vozičkáře. Cílem je zřídit modelové středisko služeb pro zdravotně zdravotně postižené v knihovně v Szolnoku.

Nizozemí

Anders Lezen Punten / Jiná cesta ke čtení“/

Služby pro zdravotně zdravotně postižené ve veřejné knihovně v Eidhovenu, Hellendoornu, Maastrichtu a Nijmegenenu jsou zaměřeny na poskytování upravených dokumentů určených k četbě /zvukové knihy, zvukové noviny a časopisy , čtecí zařízení, PC se syntetizátory řeči a zvětšovací obrazovkou/. Ty jsou stále častěji využívány v závislosti na požadavcích veřejnosti, částečně dyslektiků, starších věkových skupin a těch, kteří trpí na chronická onemocnění.

Městská knihovna Haarlem

Děti s poruchami čtení se budou brzy těšit na „Prostory pro snadné čtení“ /Easy Reading Area/, to je nový projekt, který bude brzy připraven.

Knihovna Zeeuwse

Připravuje se oddělení BEZIG / Knihovna pro starší věkové skupiny, nemocné a hendikepované/ se zřetelem na služby pro tyto zdravotně postižené a poskytování nabídky alternativních formátů dokumentů.

<http://www.zebi.nl>

Portugalsko

Národní knihovna

Knihovna nabízí katalog knihovny a jeden časopis v Braillově písmu, tisk a na floppy disku zdarma.

Švédsko

Projekt Otevřená média/otevřené učení

Klinika pro léčení osob s vadami zraku v Gothenburgu, Institut pro zaměstnanost, Městská knihovna v Gothenburgu, 18 knihoven a dílny na výrobu speciálních zařízení, se společně podílely na projektu jehož cílem bylo vytvoření pracovních míst pro zdravotně zdravotně postižené, zpřístupnění knihoven potenciálním uživatelům s poruchami čtení a zlepšení procenta jejich návštěvnosti. V knihovnách, jež se projektu zúčastnily bylo instalováno upravené zařízení a zdravotně postižení občané byli zaměstnáváni jako asistenti. Po

školení každá knihovna zaměstnala jednoho asistenta a instalovala čtecí zařízení pro zrakově zdravotně postižené občany.

<http://stadsbiblioteket.goteborg.se/avdelning6/openmedia2.html>

Švédsko

Oblastní knihovna Härmösand

Inspirována Národní knihovnou pro hendikepované dítě v Londýně, oblastní knihovna v Härmösandu vytvořila the Apple/Jablko/ knihovnu pro hendikepované děti. Nabízí knihy pro nevidomé, upravená pracoviště a odbornou podporu pro sluchově zdravotně postižené, sluchově i zrakově zdravotně postižené atd.

<http://www.sambiblioteket.bib.mh.se/>

Velká Británie

Knihovna hrabství Essex

Služby knihovny v Essexu jsou zaměřeny na donášku kazet a zajištění volného přístupu ke zvukovým knihám, videu a CD pro občany s poruchami zraku a čtení. Občané s poruchami zraku se také angažují při pořádání akcí zvaných „Booktalk“.

Krátká školení zaměřená na získání základních informací jsou pro personál knihovny pořádána pravidelně. Technologie zaměřené na zpřístupnění dokumentů zdravotně zdravotně postiženým jsou průběžně uváděny do mnoha knihoven a doprovázeny masivním školením personálu.

Knihovny v Manchesteru

Knihovna poskytuje zařízení na převod textu do mluveného slova a přístroje pro zrakově zdravotně postižené. Půldenní školení personálu pro služby zrakově zdravotně postiženým občanům je organizováno v opakujících se programech a k personálu v poskytování služeb na všech úrovních.

<http://www.nlbuk.org/bpm/chapter17.html>

Příloha

Národní a mezinárodní zákony, doporučení a směrnice týkající se přístupu a služeb pro zdravotně postižené občany:

Belgie

- Informace o přístupu prostřednictvím Vzw Toegankelijkheidsbureau, Koorstraat 1, Hesselat
- Steunpunt Toegankelijkheid Vlaanderen je v průběhu zpracování

Bulharsko

- Předpis N1, 10. ledna 1995
- Zákon o ochraně, rehabilitaci a společenské integraci zdravotně postižených občanů 1995, novelizace 2001

Estonsko

- Zákon o sociální péči Estonské republiky, příloha zákona 94, 1158,1999

Německo

- Bezbariérový, DIN 18024-2, listopad 1996

Řecko

- Zákon 2831/2000, <http://www.tee.gr/info.htm>
- Rozvoj knihovnických služeb pro občany s poruchami zraku: Průvodce pro řecké knihovny
- Speciální směrnice pro „Plánování dostupné dopravy a nezávislého života pro zdravotně postižené jedince“, Řecké ministerstvo životního prostředí, tělesného rozvoje a veřejných prací 1986-2000.
<http://www.minenv.gr/1/162/16203/g1620300.html>

Maďarsko

- Zákon 1998 /č. 26/
- Ministerstvo kultury: Knihovnický zákon 1997

Irsko

- Oddělení pro životní prostředí a místní úřady: Rozšíření: nové veřejné služby knihoven, prosinec 1998 <http://www.environ.ie/press/publib.html>

Nizozemí

- NBLC „Statuut voor de Openbare Bibliotheek“ – Statut otevřené knihovny
- Příručka „Geboden Toegang“, Wijk, M. /1995/
<http://www.bk.tudelft.nl/darch/dfa/publi.htm>

Polsko

- Nařízení ministerstva řízení a výstavby z 15. prosince 1994: technické požadavky týkající se budov a jejich umístění
- Práva zdravotně postižených občanů, rezoluce sejmu Polské republiky z 1. srpna 1997
- Rezoluce č. 212/99 rady pro veřejné financování zdravotně postižených z 26. května 1999

Portugalsko

- Zákon 123/97 /22.květen/, 95/99 /25. srpen/, 96/99 /26. srpen/, 97/99 /26. srpen/

Rumunsko

- Vyhláška č. 102, 29.červen 1999
- Vyhláška č. 40, 25. Dubna 2000
- Vyhláška č. 47, 29. Březen 2001
- Nařízení 649, 25. Dubna 2001

Velká Británie

- Výbor pro muzea, archivy a knihovny: The Disability Directory / poskytuje poradenství pro muzea a galerie o tom, jak zlepšit služby pro všechny zdravotně postižené/
<http://rrr.resource.gov.uk/information/publications/00pubs.asp>.
- Výbor pro muzea, archivy a knihovny: Strategie učení a přístupu /návod pro muzea, archivy a knihovny jak podpořit celoživotní vzdělávání, společenské změny a rozvoj společnosti/

<http://www.resource.gov.uk/information/publications/00pubs.asp>

- Oddělení pro kulturu, média a sport /Odbor knihoven, informací a archivů/: Rozsáhlé účinné a moderní veřejné knihovny – standardy a posouzení, 12. únor 2001
http://www.culture.gov.uk/heritage/libraries_papers.html
- Zákon proti diskriminaci zdravotně postižených 1995
<http://www.nlbuk.org/bpm/chapter3.html>
- Výbor pro muzea, archivy a knihovny: Služby knihoven pro občany s poruchami zraku: manuál nejlepších zkušeností <http://www.natlib.co.uk/bpm/>
- „Bez vidění ale ne bez vnímání“. Úkoly pro budoucnost občanů s poruchami zraku ve službách knihoven a v informačních službách, LISU Occasional Paper /příležitostný tisk/ listopad 2001

Wels

- Národní shromáždění pro Wels: Rozsáhlé efektivní a moderní veřejné knihovny pro Wels. Standardy a dohled, září 2001

Odkazy:

Evropská unie

- Nařízení 2001/29/EC Evropského parlamentu a výboru z 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a souvisejících práv v informační společnosti <http://www.eurorights.org/eudmca/CopyrightDirective.html>

Kanada

- Kanadské směrnice o knihovních a informačních službách pro zdravotně postižené občany, únor 1997 <http://www.cla.ca/about/disabils.htm>

IFLA

- směrnice pro rozvoj – Veřejné služby knihoven, Publikace IFLA svazek 97, 2001, ISBN 3-598-21827-3

USA

- Američané s zdravotně postižením – zákon P.L. 101-336,1990, článek II a III
- Sekce 508 zákona o rehabilitaci 1998
- Smithsonian program o dostupnosti, kancelář předsedy: Smithsonian směrnice pro přístupnost výstav